

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียน  
โดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ

The Development of a Syllabus for Training in Merit and Ethics  
for Student by means of Faith and Prudence Cultivation

พระใบฎีกาธีระชัย ธีระโย (วุฒิพันธ์) (Phra Bideega Theerachai Theerachayo)<sup>1</sup>

อมลวรรณ วีระธรรมโม (Amonwan Weerathummo)<sup>2</sup>

จิตภา สุวรรณฤกษ์ (Jidapa Suwannaruak)<sup>3</sup>

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสร้างและตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการและ 2) เพื่อศึกษาผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ 3) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนที่เรียนตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการหลังฝึก 4) ความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ปีการศึกษา 2553 โรงเรียนจุลสมัยอำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา จำนวน 30 คน กลุ่มตัวอย่างโดยวิธีสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามการสนทนากลุ่ม (Focus Group) หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม และ แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและความเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมุติฐาน ได้แก่ ค่าความยาก ค่าอำนาจจำแนก ค่าความเชื่อมั่น โดยใช้สูตร KR 20 ของ คูเดอร์ - ริชาร์ดสัน สถิติ - test แบบ Dependent ผลการศึกษาพบว่า 1. ประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ของชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง ศิล 5 มีประสิทธิภาพ 80.63/85.44 และ เรื่อง ทิศ 6 มีประสิทธิภาพ 80.63/85.67 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนที่เรียน ตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ หลังการฝึกอบรม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง ศิล 5 และทิศ 6 มีผล

<sup>1</sup>มหาบัณฑิต หลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

<sup>2</sup>อาจารย์ ดร. สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ : ประธานที่ปรึกษา

<sup>3</sup>อาจารย์ ดร. ประจักษ์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ : กรรมการที่ปรึกษา

สัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยสูงกว่าก่อน การฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3. ความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ มีภาพรวมอยู่ในอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ การพัฒนาหลักสูตร หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม วิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาวิธีการสอนแบบโยนิโสมนสิการ

#### Abstract

The objective of this research were to construct and quality check a syllabus for training in merit and ethics for student by means of faith and prudence cultivation, and to study the outcome of the application of the syllabus as follow : 1) comparat at the merit and ethics learning achievement of the students and 2) to assess the satisfaction with the training program in accordance with the syllabus The sample consisted of 30 students of primary grade 4 from Julasamai School, Mueang district, Songkhla province, in the 2010 A.ED academic year. The sample was selected by cluster random sampling. The tool were 1) Focus group discussion 2) Syllabus for Training in Merit and Ethics for Student By Means of Faith and Prudence Cultivation 3) Learning activity plan toward Syllabus for Training in Merit and Ethics for Student By Means of Faith and Prudence Cultivation 4) Achievement test on pre and post Training in Merit and Ethics for Student By Means of Faith and Prudence Cultivation 5) Questionary to satisfaction toward human morality Training in Merit and Ethics for Student By Means of Faith and Prudence Cultivation. Statistical terms used in research study ; basic statistics including mean and standard deviation , statistics on inferential testing to difficulty index and discrimination , Kuder-Richardson Formula 20 (K-R 20) for reliability and dependence statistical test. The results of the study were as follow 1. The efficiency of the syllabus for primary grade 4 was 80.63/85.44 on the topic of five precept and 80.63/85.67 on the topic of six directions, being higher than the 80/80 criterion. 2. The merit and ethics leaning achievement of students of for primary grade 4 was higher after the training than before it on the topics of five precepts and directions at the .01 level of statistical significance. 3. The satisfaction with the training program was at a high level as a whole

### คำนำ

สภาพปัจจุบันปัญหาในสังคมไทยได้ทวีความรุนแรงและมีความหลากหลายมากขึ้นกว่าในอดีต สาเหตุแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาจากสภาพแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงตามกระแสการพัฒนาทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่ไร้พรมแดนในแนวทางโลกาภิวัตน์ ซึ่งต่างมุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อสร้างความมั่นคงในด้านเศรษฐกิจ ทำให้ค่านิยมทางวัตถุมากขึ้น จึงเกิดปัญหาด้านจิตใจทำให้เกิดการละเลยด้านคุณธรรมศีลธรรมจริยธรรม (กรมการศาสนา. 2548 : 13) อีกส่วนหนึ่ง จะเห็นได้ว่า สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงและเกิดปัญหาเกี่ยวกับการเสื่อมศรัทธาต่อศาสนา ในระยะเวลาที่ผ่านมาพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ไม่เข้าวัด ไม่เข้าใจพระสงฆ์ เป็นชาวพุทธเพียงในนาม ไม่สนใจศึกษาปฏิบัติธรรม เข้าวัดเพื่อโชคลาภ ประโยชน์ส่วนตัว หรือหมกมุ่นด้านไสยศาสตร์ ขาดความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมของพุทธศาสนา ขาดความรู้สึกร่วมกันและรับผิดชอบต่อศาสนาของตนที่มีการศึกษาสูง แต่ไม่สามารถเป็นผู้นำชาวพุทธ มีกระแสวัตถุนิยมเชิงบริโภคนิยมสูง เป็นผู้รับและผู้ตามอย่างขาดความรู้เท่าทันวิถีชีวิตตามหลักพุทธศาสนา ไม่แพร่หลายในสังคม ไม่สมกับที่เป็นศาสนาประจำชาติ ขาดวินัยในการอยู่ร่วมกันจนถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ปัญหาคือความเสื่อมของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยส่วนหนึ่งเกิดจากคณะสงฆ์ โดยสงฆ์สาวกปฏิบัติธรรมผิดทิศทาง ความเป็นสมณะ ขาดปัญญาในการนำพาประชาชนเพราะคิดว่าจะเป็นเช่นเดียวกับประชาชนในทางโลก บางส่วนเป็นเพราะผลมาจากการที่บุคคลติดยึดในศัสนานูคคลมากกว่าหลักการทางพระพุทธศาสนา และมี

ศรัทธาวิปริตในระบบสังคมทุนนิยมอย่างสูงเกิดขึ้นเกิดปัญหาต่าง ๆ ด้านจิตใจและชีวิตความเป็นอยู่ตามมา นอกจากนี้ ปัจจุบันสังคมไทยได้ให้ความสำคัญด้านศาสนา ในทางศีลธรรมจริยธรรมและคุณธรรมมากยิ่งขึ้น เป็นเพราะมีความเชื่อว่าศาสนามีความจำเป็นต่อสังคมและมวลมนุษยชาติและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมจำเป็นต้องย้อนกลับมาศึกษาศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นทุนสังคมของไทยที่มีคุณค่าและสอดคล้องสัมพันธ์กับการแก้ปัญหาในโลกยุคโลกาภิวัตน์ อย่างไรก็ตามจากสภาพแวดล้อมทางสังคมภายนอกวงการศาสนานั้นมีปัญหาและอุปสรรคบางประการที่ส่งผลกระทบต่อศาสนากระแสโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมมีปัญหาเพิ่มขึ้นส่งผลกระทบต่อทางตรงและทางอ้อมต่อเด็กและเยาวชน การพัฒนาคนในสังคมจึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้มีลักษณะในเชิงรุกมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม

ในการจัดการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต 2533 ข: 43 - 47) ได้อธิบายว่า วิธีสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายแบบหลายอย่าง ที่พบบ่อยมี แบบธรรมสาส์นหรือสนทนา แบบบรรยายแบบตอบปัญหา แบบวางกฎข้อบังคับ ในเรื่องนี้ สมณอมรวิวัฒน์ (2533: 141 - 183) ได้สรุปจากการศึกษาวิธีสอนแบบต่างๆ ที่เป็นวิธีสอนตามหลักสากล และวิธีสอนตามแนวพุทธศาสตร์ว่า วิธีสอนตามแนวพุทธศาสตร์ ที่ควรศึกษาได้แก่ วิธีสอนโดยสร้างศรัทธาและ โยนิสมนสิการ วราวุธ ตรีสกุล (2540: 4) ได้พูดถึงกระบวนการสอนและวิธีสอนที่ตอบสนองหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521

(ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ที่เน้นให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็นและทำงานอย่างเป็นระบบ คือ การสอนตามแนวพุทธวิธีที่ชื่อว่า โยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นการสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยและสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร

โยนิโสมนสิการ มาจากรูปศัพท์ของคำว่า โยนิโส กับ มนสิการ โยนิโส มาจากโยนิ ซึ่งแปลว่าเหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิดปัญหา อุบายวิธีทาง ส่วนมนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิดคำนึง นึกถึง ใส่ใจ พิจารณา เมื่อรวมเป็นโยนิโสมนสิการแล้ว แปลว่า การทำในใจโดยแยบคายและได้แสดงลักษณะการทำในใจโดยแยบคายตามคัมภีร์ชั้นอรรถกถาและฎีกาไว้ดังนี้ 1) อุบายมนสิการ แปลว่า คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือ คิดอย่างมีวิธีหรือคิดถูกวิธี หมายถึง คิดถูกวิธีที่จะให้เข้าถึงความจริง 2) ปถมนสิการ แปลว่า คิดเป็นทางหรือคิดถูกทาง คือคิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ คิดเป็นระเบียบไม่ยุ่งเหยิง สับสน ไม่ฟุ้งซ่าน 3) การณมนสิการ แปลว่า คิดตามเหตุ คิดค้นต้นเหตุ คิดตามเหตุผล พิจารณา สืบสาวเหตุปัจจัยให้เข้าถึงสาเหตุที่แท้จริง 4) อุปาทกมนสิการ แปลว่า คิดให้เกิดผล คือใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ มีเป้าหมายในการคิดที่ทำให้เกิดคุณธรรม ซึ่งสามารถสรุป ได้ว่า คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล

จากความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ผู้วิจัยตระหนักถึงปัญหาและความสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ซึ่งประกอบด้วยผู้วิจัยเป็นพระภิกษุทางพระพุทธศาสนา และเป็น

ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีบทบาทหน้าที่ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน จึงมีความพยายามที่จะเผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กับนักเรียน เพื่อให้ให้นักเรียนได้มีโอกาสศึกษาหลักธรรมและมีโอกาสได้ปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่วัย กับสิ่งแวดล้อมและสถานฝึกปฏิบัติที่จริง เมื่อผ่านการฝึกอบรมนี้แล้วจะได้รับความรู้ความเข้าใจ และมีเจตคติสำนึกที่ดีต่อผู้มีพระคุณสร้างศรัทธาตระหนักมุ่งมั่นที่จะทำความดี และมีทักษะปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ให้แก่นักเรียนในวัยเรียน ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและผู้อื่นในสังคมต่อไป

#### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างและตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ

2. เพื่อศึกษาผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ

2.1 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนที่เรียนตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการหลังฝึก

2.2 ความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ

## วิธีดำเนินการวิจัย

### ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานของประชากรที่ทำการวิจัย ประกอบด้วย ศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ปัญหาสังคมนโยบาย แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต วิเคราะห์หลักสูตรเดิมที่มีอยู่เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและสอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษาและ ผู้เรียน พร้อมกับศึกษาสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับหลักสูตรฝึกอบรม และวิเคราะห์หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

### วิธีการดำเนินการ

1. ศึกษาเอกสารทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์แล้วสังเคราะห์เป็นข้อมูลเบื้องต้น สำหรับแนวทางในการ กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรฝึกอบรม พร้อมกับวิเคราะห์หลักสูตรเดิมที่มีอยู่เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของ สถานศึกษา และผู้เรียน

2. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของประชากรที่จะทำการวิจัย โดยศึกษาสภาพของการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

3. ศึกษาความต้องการของประชากรที่จะทำการวิจัยว่า ชุมชน โรงเรียน มีความต้องการและความสนใจ เนื้อหาสาระรูปแบบวิธีการจัดกิจกรรม เพื่อได้คัดเลือกจัด

เตรียมข้อมูลเนื้อหาสาระการฝึกอบรมให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการ

4. คัดเลือกสถานที่เป้าหมาย โดยสุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม ได้สถานที่ คือ โรงเรียนจุลสมัยอำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ซึ่งมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับการทำวิจัย ครั้งนี้

5. การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัย ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน จากการใช้แบบสอบถาม และการจัดกลุ่มสนทนา (Focus Group Discussion)

5.1 การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน โดยผู้วิจัยได้ทำการสอบถามนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนจุลสมัย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา สถานภาพและข้อมูลทั่วไป ความต้องการและความสนใจเกี่ยวกับการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับหลักธรรมที่จะนำมาฝึกอบรม วิธีการและกระบวนการฝึกอบรม และสภาพปัญหาทั่ว ๆ ไป

5.2 การจัดกลุ่มสนทนา โดยการสนทนากันในประเด็นสภาพปัญหาเกี่ยวกับวิธีการกระบวนการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียน โดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และคัดเลือกเนื้อหาสาระในการจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสอบถามข้อ 5.1 มาร่วมกันวิเคราะห์และสังเคราะห์ ซึ่งมีบุคคลที่เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ได้แก่ บุคลากรฝ่ายสงฆ์ ผู้อำนวยการโรงเรียน ครู และผู้ปกครอง

## 6. สรุปการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน

นำข้อมูลพื้นฐานที่ได้จากการศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสำรวจข้อมูลพื้นฐานที่ได้จากแบบสอบถาม และการจัดกลุ่มสนทนา มาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เนื้อหาสาระ แล้วเสนอข้อมูลแบบการพรรณนา

### เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถาม และการจัดกลุ่มสนทนา

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรฉบับร่าง

### วัตถุประสงค์

เพื่อดำเนินการพัฒนาโครงร่างหลักสูตรฝึกอบรมศีลธรรม ตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการให้เหมาะสม และสอดคล้องกับข้อมูลในขั้นตอนที่ 1 โดยมี 3 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

### วิธีการดำเนินการ

1. นำข้อมูลที่ได้จากการดำเนินการในขั้นตอนที่ 1 คือ การศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เป็นข้อมูลเบื้องต้นที่จะพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม จาก การสอบถาม และการจัดกลุ่มสนทนา ที่ได้ทั้งหมดประมวลมาวิเคราะห์อีกครั้ง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาโครงร่างหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ของโรงเรียนจุลสมัย อำเภอเมืองสงขลา

จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นหลักสูตรฝึกอบรมฉบับร่างโดยมีองค์ประกอบ ดังนี้

1.1 หลักการและเหตุผล ผู้วิจัยนำข้อมูลพื้นฐานมาพิจารณา กำหนดหลักการของหลักสูตรฝึกอบรมฉบับร่าง ว่าเป็นหลักสูตรที่ให้ความรู้ความเข้าใจ ความพึงพอใจ มีจุดเน้น และวิธีการ อย่างไร

1.2 จุดมุ่งหมาย ผู้วิจัยศึกษาความจำเป็น และความสำคัญที่ต้องการจะพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ แล้วนำมากำหนดเป็นจุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรม เพื่อให้ทราบว่าหลักสูตรฝึกอบรมนี้มีจุดมุ่งหมายอย่างไร

1.3 เนื้อหาสาระ พิจารณาจากข้อมูลที่รวบรวมได้แล้วนำมากำหนดคัดเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตร โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรม ซึ่งแบ่งออกเป็นภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และกิจกรรม โดยมีองค์ประกอบ ได้แก่ แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ จัดทำเป็นลำดับขั้นตอนของการเรียนการสอนด้านศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ทุกโอกาสสถานที่ เสริมสร้างความพึงพอใจที่ดี ให้ตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมอันดีงาม ปลูกฝังการสมาทานรักษาศีล 5 และศีล 6 ซึ่งเป็นพื้นฐานของคุณธรรมจริยธรรมเบื้องต้น ได้มีโอกาสเข้าวัดปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่วัย มุ่งมั่นที่จะทำความดีปรับปรุงพฤติกรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองให้สมบูรณ์ ภาคทฤษฎีเน้นให้ความรู้ความเข้าใจ เรื่อง คุณธรรมจริยธรรม มีการฝึกปฏิบัติจริงกับสถานที่จริงเห็น

ผลกับตนเองมากที่สุด สามารถพัฒนาทางด้านจิตใจ มีกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์และนั่งสมาธิเจริญภาวนาของแต่ละช่วงเวลา เนื้อหาสาระจะครอบคลุม 3 ด้าน คือ ความรู้ความเข้าใจ ความพึงพอใจ โดยมุ่งเน้นนักเรียนเป็นสำคัญมากที่สุด

1.4 วิธีการฝึกอบรม นำข้อมูลพื้นฐานแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้ศึกษามากำหนดวิธีการฝึกอบรมโดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ โดยการบรรยาย การสาธิต และฝึกปฏิบัติจริง ตามแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

1.5 สื่อและวัสดุอุปกรณ์ ที่ใช้ในการฝึกอบรมต้องส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียน ให้สามารถพัฒนาตนเองและเกิดการเรียนรู้ได้ตลอดเวลา เต็มตามศักยภาพ

1.6 การวัดและประเมินผลครอบคลุม 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร และ ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร

#### วัตถุประสงค์

เพื่อทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ปีการศึกษา 2553 ของโรงเรียนจุลสมัย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ที่เข้ารับการฝึกอบรมเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม จำนวน 30 คน โดยใช้กระบวนการวิจัย แบบ One Group Pretest - Posttest Design (พิชิต ฤทธิ์จรูญ. 2544 : 161) และ เพื่อประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและ

โยนิโสมนสิการ ที่ร่างขึ้นมาใช้เป็นหลักสูตรฉบับสมบูรณ์ โดยมีความเหมาะสมและความสอดคล้องสามารถนำไปใช้ได้ต่อไป

#### วิธีการดำเนินการ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการโดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ขออนุญาตจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา ถึงผู้อำนวยการโรงเรียนจุลสมัย จังหวัดสงขลา เพื่อขอความอนุเคราะห์ทดลองใช้หลักสูตรฉบับที่ร่างขึ้น

2. การเตรียมการทดลองใช้หลักสูตร โดยเสนอหลักสูตรฉบับที่ร่างขึ้น เพื่อขออนุมัติในการทดลองใช้หลักสูตรกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ของโรงเรียนจุลสมัย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

3. นำหนังสือเชิญติดต่อประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียนคณะครู นักเรียน โรงเรียนจุลสมัย จังหวัดสงขลา ที่เข้ารับการฝึกอบรม โดยประชุมชี้แจงบุคลากรที่เกี่ยวข้องให้ทราบถึงการดำเนินการทดลองหลักสูตรฝึกอบรมครั้งนี้ ผู้อำนวยการโรงเรียน คณะครู ที่จะปฏิบัติหน้าที่ดำเนินการฝึกอบรมตามแผนการจัดกิจกรรม และผู้รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ ให้เข้าใจสภาพปัญหาและความจำเป็นในการฝึกอบรมรวมทั้งประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนเพื่อจะได้เตรียมตัวล่วงหน้า

4. การจัดเตรียมอาคารสถานที่ งบประมาณ อาหารเครื่องดื่ม และสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินการฝึกอบรมให้พร้อมอย่างรอบคอบ

6. การจัดเตรียมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม ได้แก่ คู่มือหลักสูตรฝึกอบรม ที่ผู้วิจัยร่างขึ้น เอกสารประกอบการฝึกอบรม สื่อวัสดุและอุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องมือวัดและประเมินผล เช่น แบบทดสอบก่อนและหลังการฝึกอบรม แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการฝึกอบรม และแบบประเมินทักษะปฏิบัติกิจกรรม ให้ครบกับการทดลองใช้หลักสูตร

7. ดำเนินการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม โดยทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนการฝึกอบรม ใช้ระยะเวลาในการฝึกอบรม 3 วัน วันละ 8 ชั่วโมง จำนวน 24 ชั่วโมง โดยเป็นการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ประกอบด้วย นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนโรงเรียนจุลสมัย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2553 ณ โรงเรียนจุลสมัย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา และทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการฝึกอบรม

8. ประเมินผลก่อนและหลังการทดลองใช้ หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อวัดความรู้ความเข้าใจ โดยใช้แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคุณธรรมจริยธรรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นแบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 60 ข้อ ให้นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบก่อนและหลังการทดลองใช้หลักสูตร ด้วยแบบทดสอบชุดเดิม แล้วหาค่าความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการทดลอง

9. ประเมินผลความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมของนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง

โดยวิธีแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 12 ข้อ

#### เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ

2. แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ จำนวน 3 แผน เวลา 20 ชั่วโมง

3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม

4. แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม

#### การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารการสร้างแบบทดสอบการวัดผลและประเมินผล และรวบรวมสาระความรู้ คุณธรรมจริยธรรม โดยยึดการเรียนการสอนตามแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อใช้เป็นเนื้อหาสาระของแบบทดสอบ

2. สร้างแบบทดสอบให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งใช้ในการทดสอบ ก่อนและหลังการฝึกอบรม เป็นแบบวัดฉบับเดียวกันปรนัยชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก โดยพิจารณาให้ครอบคลุมเนื้อหาสาระต่าง ๆ จำนวน 80 ข้อ ในเบื้องต้น แล้วนำไปให้คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ คัดเลือกและตัดข้อสอบออกเหลือเพียง จำนวน 60 ข้อ ก่อนไป (Try Out) กับนักเรียน ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างต่อไป

3. นำแบบทดสอบที่สร้างไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน และคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ จำนวน 60 ข้อ ตรวจสอบคุณภาพ ความสอดคล้องโดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง ด้านเนื้อหาสาระกับข้อคำถามของแบบทดสอบ แล้วนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุง แล้วนำไปให้คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบเพิ่มเติม ก่อนทดลองใช้ ในการวิจัยครั้งนี้มีค่าความสอดคล้อง IOC เท่ากับ 1.00

4. นำแบบทดสอบไปทดลองใช้กับนักเรียนที่กำลังเรียนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ปีการศึกษา 2553 ของ โรงเรียนจุลสมัย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา จำนวน 30 คน ที่ไม่ใช่กลุ่มทดลอง เพื่อหาความยากง่าย ระหว่าง 0.50 - 0.78 และ ค่าอำนาจจำแนก ระหว่าง 0.20 - 0.69

5. นำผลการสอบมาตรวจให้คะแนน ถ้าตอบถูกให้ 1 คะแนน ถ้าตอบไม่ถูกต้องตามเฉลยให้ 0 คะแนน

6. นำผลที่ได้จากการตรวจสอบมาตรวจให้คะแนนเพื่อวิเคราะห์หาค่าความยากง่าย ค่าอำนาจจำแนก และความเชื่อมั่นของแบบทดสอบโดยใช้สูตร KR 20 ของคูเดอร์ - ริชาร์ดสัน (Kuder - Richardson) เพื่อนำมาปรับปรุงก่อนนำไปใช้ ผลการตรวจสอบคุณภาพพบว่า ผ่านเกณฑ์ ในการวิจัยครั้งนี้ มีค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบโดยใช้สูตร KR 20 เท่ากับ 0.89

#### การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ซึ่งมีคณะกรรมการและคณะครู (ผู้ช่วยวิจัย) ดำเนินการช่วยวิจัยและเก็บข้อมูล โดยทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการฝึก

อบรมคุณธรรมจริยธรรม แล้วให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมประเมินความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ในด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ ผู้วิจัย สังเกตพฤติกรรมนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยทำการประเมินทักษะปฏิบัติการกรรมการในการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม จากการเรียนรู้ตามแผนการจัดกิจกรรมของหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียน โดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนจุลสมัย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

#### สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติพื้นฐาน ได้แก่
  - 1.1 ค่าเฉลี่ย
  - 1.2 ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 : 79)
2. สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน ได้แก่
  - 2.1 ความยาก (พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2543 : 129)
  - 2.2 ค่าอำนาจจำแนก (พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2543 : 130)
  - 2.3 ค่าความเชื่อมั่น โดยใช้ KR 20 ของ คูเดอร์ - ริชาร์ดสัน (พิชิต ฤทธิจรูญ. 2544 : 247)
  - 2.4 การประเมินความสอดคล้อง ผู้วิจัยใช้วิเคราะห์ดัชนีความสอดคล้อง
  - 2.5 ทดสอบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยระหว่าง ก่อนและหลังการฝึกอบรมโดยใช้สูตรการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนและหลังการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม เป็นการเปรียบเทียบความ

แตกต่างแบบไม่อิสระของคะแนนเฉลี่ยโดยใช้  
t - test แบบ dependent (พิชิต ฤทธิจรูญ.  
2544 : 307)

### สรุปผลผลและอภิปรายผลการวิจัย

1. ประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึก  
อบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดย  
วิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ของชั้น  
ประถมศึกษาปีที่ 4 พบว่า 1. ประสิทธิภาพของ  
หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับ  
นักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโส  
มนสิการ ของชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง ศิล 5  
ตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 มีประสิทธิภาพ  
80.63/85.44 และ 2. ประสิทธิภาพของ  
หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับ  
นักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโส  
มนสิการ ของชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง ทิศ 6  
ตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 มีประสิทธิภาพ  
80.63/85.67 สูงกว่าเกณฑ์ 80/80

2. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการ  
เรียนคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนที่เรียนตาม  
หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับ  
นักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโส  
มนสิการ หลังการฝึกอบรม พบว่า 1. การ  
เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคุณธรรม  
จริยธรรมของนักเรียนที่เรียนตามหลักสูตรฝึก  
อบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดย  
วิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ของชั้น  
ประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง ศิล 5 และเรื่อง ทิศ  
6 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูง  
กว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ  
.01

3. การหาความพึงพอใจต่อการฝึก  
อบรมคุณธรรมจริยธรรมหลักสูตรฝึกอบรม

คุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการ  
สร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ พบว่า ความ  
พึงพอใจต่อการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม  
หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับ  
นักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโส  
มนสิการ มีภาพรวมอยู่ในอยู่ในระดับมาก  
( $\bar{x} = 4.47$ ) และเมื่อพิจารณาในรายด้าน ซึ่ง  
ด้านที่มีค่าเฉลี่ย มากที่สุด คือ ด้านที่ 5 ด้าน  
ประโยชน์ที่ได้รับจากการฝึกอบรม อยู่ในระดับ  
มากที่สุด ( $\bar{x} = 4.58$ ) รองลงมาคือ ด้านที่ 1  
ด้านการวางแผนการจัดการฝึกอบรม อยู่ใน  
ระดับมากที่สุด ( $\bar{x} = 4.50$ )

### อภิปรายผลการวิจัย

จากสรุปผลการวิจัย สามารถอภิปราย  
ผลได้ดังนี้

1. การหาประสิทธิภาพของหลักสูตร  
ฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียน  
โดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ตาม  
เกณฑ์มาตรฐาน 80/80 พบว่า ประสิทธิภาพ  
ของหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม  
สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและ  
โยนิโสมนสิการ ของชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง  
ศิล 5 มีประสิทธิภาพ 80.63/85.44 และ เรื่อง  
ทิศ 6 มีประสิทธิภาพ 80.63/85.67 ซึ่งสูง  
กว่าเกณฑ์ 80/80 เนื่องจากนักเรียนส่วนใหญ่  
ยังไม่เคยได้รับการฝึกอบรมโดยการใช้วิธีการ  
สร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการมาก่อน ส่งผล  
ให้ไม่เกิดการเปรียบเทียบทางความรู้สึกขึ้น และ  
มีความกระตือรือร้นที่จะฝึกอบรมในขณะที่รับ  
ฟังการบรรยาย อีกทั้งพระวิทยากรทั้งหมดเป็น  
ผู้มีความรู้ความกระจ่างในเนื้อหา เรื่อง ศิล 5  
และทิศ 6 และมีความรู้และความชำนาญในการ  
จัดการเรียนรู้โดยการใช้วิธีการสร้างศรัทธาและ

โยนิโสมนสิการ สามารถการจัดการเรียนการสอนเป็นไปด้วยความสนุกสนานและมีการซักถามอยู่ตลอดเวลาพระวิทยากร และด้านความเหมาะสมของอาคาร สถานที่พักอาศัย มีความสะดวกสบาย และนักเรียนไม่ต้องเดินทางไปฝึกรอบรมในที่ๆไกลจากบ้าน จึงส่งผลให้นักเรียนไม่รู้สึกรัดอึดอัดอันเกิดจากการเข้ารับการฝึกรอบรมอีกด้วย ผสมกับหลักสูตรการฝึกรอบรมที่ทางคณะพระวิทยากรกำหนดขึ้นตามความเหมาะสมจึงส่งผลให้พฤติกรรมของนักเรียนส่วนใหญ่เป็นไปในแนวโน้มที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาประทีป เกษรอินทร์ (2550 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่องผลการเรียนรู้โดยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่องไตรสิกขา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เพื่อศึกษาผลการเรียนรู้ของนักเรียนที่เรียนโดยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ผลการศึกษาค้นคว้าปรากฏว่า แผนการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้โดยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่อง ไตรสิกขา มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเหมาะสม นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้เพิ่มขึ้น นักเรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ในระดับมาก ดังนั้นแผนการจัดการเรียนรู้ โดยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่อง ไตรสิกขา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่พัฒนาขึ้นนี้เหมาะสมที่จะนำไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมต่อไปและสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศศินันท์ แผงสาคุ (โรงเรียนบ้านแก่งสืบค้นเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2555, จาก

<http://www.bkschool.info/modules.php?name=AvantGo&op=ReadStory&sid=10.>) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรฝึกรอบรมคุณธรรมจริยธรรม และประเมินผลการใช้หลักสูตรฝึกรอบรมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านแก่นเต่า สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามุกดาหาร โดยทำการศึกษากับกลุ่มตัวอย่างนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านแก่น ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2549 จำนวน 16 คน ซึ่งมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ครู 5 คน ผู้ปกครองนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 16 คน และกรรมการสถานศึกษา จำนวน 7 คน รวมทั้งสิ้น 28 คน ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงพัฒนา (Research & Development) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้ 1 การวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โดยการสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการจากคณะกรรมการสถานศึกษา ครู และผู้ปกครอง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดเนื้อหาหลักสูตรการฝึกรอบรมคุณธรรมจริยธรรมตามพบว่า พฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนที่กรรมการสถานศึกษา ครู และผู้ปกครอง เห็นว่าเป็นปัญหาและมีความต้องการพัฒนาคือ ความกตัญญูกตเวที ต่ออนุพการี การไม่พูดโกหก ความซื่อสัตย์สุจริต การเชื่อฟังบิดามารดา ผู้ปกครอง และครู การไม่ลักขโมยสิ่งของผู้อื่น ความขยัน หมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย มารยาทต่อผู้ใหญ่ และมารยาทในสังคม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตากรุณาต่อสัตว์และเพื่อน การให้ทาน และแบ่งปัน ความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป ความอดทนอดกลั้น การประหยัดและอดออม ความรับผิดชอบ ความเป็นเอกลักษณ์ไทย

ความมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น การทำบุญ และศาสนพิธี ความเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน 2 การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม ผู้วิจัยได้ทำการสร้างหลักสูตรหลักสูตรการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน มีองค์ประกอบดังนี้ หลักการของหลักสูตรการฝึกอบรม 1) เป็นหลักสูตรที่มุ่งปลูกฝังนักเรียนให้เข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา 2) เป็นหลักสูตรสำหรับฝึกอบรมนักเรียนที่เน้นการกระทำความดี ละเว้นความชั่ว 3) เป็นหลักสูตรที่จัดทำขึ้นพัฒนาพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมของเด็กวัย 7 - 9 ปี 4) เป็นหลักสูตรที่มุ่งพัฒนานักเรียนให้เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว สังคม และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข จุดมุ่งหมายของหลักสูตรการฝึกอบรม 1) เพื่อพัฒนาพฤติกรรมคุณธรรมจริยธรรม ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา 2) เพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว สังคม และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเป็นสุข 3) เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกนักเรียนเรื่องกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว 4) เพื่อพัฒนาให้นักเรียนเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามที่ยั่งยืนตลอดไป ระยะเวลาการฝึกอบรม ใช้เวลาในการฝึกอบรม จำนวน 36 ชั่วโมง ดังนี้ 1) เบื้องต้น จำนวน 6 ชั่วโมง 2) เบื้องต้น จำนวน 6 ชั่วโมง 3) ความเป็นเอกลักษณ์ไทย จำนวน 7 ชั่วโมง 4) สังคหวัตถุ 4 จำนวน 5 ชั่วโมง 5) ขรรวาสธรรม 4 จำนวน 5 ชั่วโมง และ 6) กฎแห่งกรรม จำนวน 5 ชั่วโมง โดยในทุกชุดฝึกอบรมให้มีการทดสอบก่อนและหลังการฝึกอบรมในชั่วโมงแรก และชั่วโมงสุดท้าย และให้มีชั่วโมงปฐมนิเทศและทดสอบก่อนการฝึกอบรม 1 ชั่วโมง ปัจจุบันนิเทศและทดสอบหลังฝึกอบรมทุกชุดฝึกอบรมแล้ว จำนวน 1

ชั่วโมง กระบวนการฝึกอบรม ใช้กระบวนการฝึกอบรมตามเอกสารประกอบหลักสูตร จำนวน 6 ชุดการฝึกอบรม ประกอบด้วย เอกสารประกอบหลักสูตรการฝึกอบรม จำนวน 6 ชุด คือ (1) เบื้องต้น (2) เบื้องต้น (3) ความเป็นเอกลักษณ์ไทย (4) สังคหวัตถุ 4 (5) ขรรวาสธรรม 4 และ (6) กฎแห่งกรรมการวัดผลและประเมินผล 1.) ประเมินผลก่อนการฝึกอบรม โดยการทดสอบความรู้ความเข้าใจ 2.) ประเมินผลหลังการฝึกอบรม โดยการทดสอบความรู้ความเข้าใจ 3.) ประเมินคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนก่อนและหลังฝึกอบรม 3 การทดลองใช้หลักสูตรการฝึกอบรมกับนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านแก่นเต่า ปีการศึกษา 2549 จำนวน 1 ห้องเรียน นักเรียน 16 คน พบว่าประสิทธิภาพของหลักสูตรการฝึกอบรมในการทดลองภาคสนาม (Field testing) ได้ค่าดัชนีประสิทธิผล (E.I.) เท่ากับ 0.73 และค่าประสิทธิภาพของหลักสูตรการฝึกอบรม (E1 / E2) เท่ากับ 82.82/86.46 จะเห็นได้ว่าค่าประสิทธิภาพของหลักสูตรการฝึกอบรม (E1 / E2) สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 80 / 80 และค่าดัชนีประสิทธิผล (E.I.) ไม่น้อยกว่า 0.50 เป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนด นักเรียนมีความก้าวหน้าในการใช้เอกสารประกอบการอบรม โดยรวมคิดเป็นร้อยละ 41.98 4 การประเมินการทดลองใช้หลักสูตรการฝึกอบรม พบว่าคะแนนเฉลี่ยจากแบบฝึกหัดหลังฝึกอบรม ( $\bar{x}$  = 52.69, คิดเป็นร้อยละ 87.82) สูงกว่าก่อนฝึกอบรม ( $\bar{x}$  = 27.50, คิดเป็นร้อยละ 45.84) และมีความต่างของคะแนนพัฒนาการของความก้าวหน้าในภาพรวม คิดเป็นร้อยละ 41.98 คะแนนจากการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์

ด้านคุณธรรมจริยธรรม ก่อนการฝึกอบรม เฉลี่ย 15.25 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 50.84 หลังการฝึกอบรมมีคะแนนเฉลี่ย 25.94 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 86.46 คะแนนเฉลี่ยหลังฝึกอบรมเพิ่มขึ้น 10.69 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 35.62 ค่าเฉลี่ยพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนหลังฝึกอบรมสูงกว่าก่อนฝึกอบรมอยู่ 0.4583 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.16012 ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนที่เรียน ตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ หลังการฝึกอบรม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง ศิล 5 และทศ 6 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เนื่องจาก เรื่อง ศิล 5 และ ทศ 6 เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของนักเรียน และมีการสอนทั้งจากผู้ปกครอง ทำให้นักเรียนสามารถที่จะเรียนรู้และเข้าใจถึงความสำคัญของเรื่อง ศิล 5 และ ทศ 6 เป็นอย่างดี อีกทั้งเนื้อหาและสื่อก็เป็นข่าวในสังคมปัจจุบันจึงเป็นตัวอย่างที่ดีในการเรียนรู้เรื่อง ศิล 5 และทศ 6 ของนักเรียนและในการสอนตามแนวโยนิโสมนสิการทำให้ทราบถึงข้อดีที่ส่งผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์และทักษะการคิดสูงขึ้น ดังนี้ 1) นักเรียนได้ใช้ความคิดของตนเองอย่างแท้จริง 2) ความคิดนั้นมีอิสระเป็นของตน 3) นักเรียนได้ฝึกฝนใช้ความคิดตลอดเวลา 4) รู้จักคิดอย่างถูกวิธี และเป็น การคิดที่เป็นกุศล 5) คิดอย่างมีระเบียบ เป็นเหตุเป็นผล และ 6) รู้จักคิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง ไม่มองเห็นสิ่งต่างๆ อย่างตื้นๆ ผิดๆ เฝิ่น ซึ่ง

สอดคล้องกับงานวิจัย พระมหาประทีป เกษรอินทร์ (2550 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง ผลการเรียนรู้โดยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่องไตรสิกขา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เพื่อศึกษาผลการเรียนรู้ของนักเรียนที่เรียนโดยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ผลการศึกษาค้นคว้าปรากฏว่า แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่อง ไตรสิกขา มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเหมาะสม นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้เพิ่มขึ้น นักเรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ที่อยู่ในระดับมาก ดังนั้นแผนการจัดการเรียนรู้ โดยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่องไตรสิกขา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่พัฒนาขึ้นนี้เหมาะสมที่จะนำไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมต่อไป

3. ความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ พบว่า ความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ มีภาพรวมอยู่ในอยู่ในระดับมาก เนื่องจาก การฝึกอบรมเป็นการสอนเรื่อง ศิล 5 และทศ 6 เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของนักเรียน การจัดการเรียนการสอนเป็นไปด้วยความสนุกสนานพระวิทยากรสอดแทรกมุขตลกและอธิบายเรื่องทางพระพุทธศาสนาให้นักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สามารถเข้าใจง่าย

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จุริย์ พรหมจินดา (วิชาการ.คอม สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2555, จาก <http://www.vcharkarn.com/vblog/114498>.) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาชุดการสอนตามกระบวนการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่องบุคคลที่เป็นแบบอย่างทางศีลธรรม วิชาสังคมศึกษาพื้นฐาน (ส 32101) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงทดลอง มีจุดมุ่งหมายของการวิจัยเพื่อ (1) เพื่อสร้างและพัฒนาชุดการสอนตามกระบวนการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่องบุคคลที่เป็นแบบอย่างทางศีลธรรม วิชาสังคมศึกษาพื้นฐาน (ส 32101) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 80 / 80 (2) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องบุคคลที่เป็นแบบอย่างทางศีลธรรม วิชาสังคมศึกษาพื้นฐาน (ส 32101) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้ชุดการสอนตามกระบวนการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่องบุคคลที่เป็นแบบอย่างทางศีลธรรม วิชาสังคมศึกษาพื้นฐาน (ส 32101) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 (3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่มีต่อชุดการสอนตามกระบวนการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่องบุคคลที่เป็นแบบอย่างทางศีลธรรม วิชาสังคมศึกษาพื้นฐาน (ส 32101) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/3 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2551 โรงเรียนห่มเกล้าพิทยาคม อำเภอห่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 45 คน ซึ่งเลือกมาโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบยกกลุ่ม (Cluster Random Sampling) การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) ใช้แบบแผนการ

ทดลองแบบ One Group Pre test - Posttest Design เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองประกอบด้วย ชุดการสอนตามกระบวนการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่องบุคคลที่เป็นแบบอย่างทางศีลธรรม จำนวน 5 ชุด แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องบุคคลที่เป็นแบบอย่างทางศีลธรรม แบบทดสอบก่อนเรียน - หลังเรียน จำนวน 5 ฉบับ และแบบสอบถามความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสถิติ t - test แบบ Dependent sample สรุปผลการวิจัย พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่มีต่อชุดการสอนตามกระบวนการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่องบุคคลที่เป็นแบบอย่างทางศีลธรรม วิชาสังคมศึกษาพื้นฐาน (ส 32101) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 อยู่ในระดับมากที่สุด

## ข้อเสนอแนะ

### 1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 โรงเรียน ควรนำผลการศึกษาไปใช้ในการส่งเสริมการจัดหลักสูตรฝึกอบรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน อาทิ การใช้เทคนิคกระบวนการมีส่วนร่วม การใช้สื่อที่ได้คัดสรรให้เหมาะกับกิจกรรมและวัยของนักเรียน มีความต่อเนื่อง กล่าวคือ ต้องจัดกิจกรรมให้ต่อเนื่องเพื่อการซึมซับนิสัยการสร้างความดี และต้องมีการสรุปทบทเรียนให้ทราบถึงความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรค เพื่อหาแนวทางแก้ไข

1.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้รับผิดชอบโครงการ ควรนำผลการศึกษาไปใช้ปรับปรุง การบริหารจัดการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมในครั้งต่อไป ในเรื่องการประสานงาน กำหนดเวลา การอบรมไม่ให้

สอดคล้อง กับเวลาสำคัญการทำกิจกรรมของ  
นักเรียน

## 2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

2.1 ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้  
นักเรียนบางคนมีการเรียนรู้ และปฏิบัติงานได้  
ช้ากว่านักเรียนคนอื่นๆ ผู้สอนควรใช้เวลา  
มากขึ้นและให้ความสนใจกับนักเรียนกลุ่มนี้  
เป็นพิเศษ

2.2 ควรมีการศึกษาเจตคติที่มีต่อ  
การจัดการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และ  
วัฒนธรรมเพื่อศึกษาว่านักเรียนที่เรียนโดย  
ใช้วิธีสอนโดยวิธีการสร้างศรัทธาโยนิโสมนนิการกับ

วิธีอื่นๆ กลุ่มใด มีเจตคติต่อ วิชา พระพุทธ  
ศาสนา และวิชาในกลุ่มสาระการเรียนรู้  
สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมดีกว่ากัน

2.3 ควรมีการพัฒนาหลักสูตรฝึก  
อบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนโดย  
การใช้วิธีการเรียนรู้แบบวิธีต่าง ๆ ที่เหมาะสม  
กับ วิชา พระพุทธศาสนา และวิชาในกลุ่มสาระ  
การเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

2.4 ควรพัฒนาแผนและสื่อการ  
เรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ วิชาพระพุทธศาสนา ใน  
เนื้อหาอื่นๆ ในระดับชั้นอื่นๆ ต่อไป

## เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. ( 2548). คู่มือการดำเนินงานตามโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน. สืบค้นเมื่อ  
29 พฤษภาคม 2554. <http://student.swu.ac.th/gs481060076/montri22.htm>.
- จूरีย์ พรหมจินดา. (2552). การพัฒนาชุดการสอนตามกระบวนการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนนิการเรื่อง  
บุคคลที่เป็นแบบอย่างทางศีลธรรม วิชาสังคมศึกษาพื้นฐาน (ส 32101) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่  
2. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2555, จาก <http://www.vcharkam.com/vblog/114498>.
- บุญมี แท่นแก้ว และอุดมลักษณ์ แท่นแก้ว. (2547). พระสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- พระมหาประทีป เกษรอินทร์. (2550). ผลการเรียนรู้โดยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนนิการ  
เรื่อง ไตรสิกขา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5.  
การศึกษาค้นคว้าอิสระ (กศ.ม. หลักสูตรและการสอน) มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย  
มหาสารคาม.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2543). วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 8).  
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิชิต ฤทธิ์จรูญ. (2544). ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์  
สถาบันราชภัฏพระนคร.
- ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. (2538). เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 4).  
กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น.
- วราวุธ ตรัสกุล. (2540). “การสอนแบบโยนิโสมนนิการ” ใน ชุดนวัตกรรมและเทคนิคการสอน  
ครูมืออาชีพ (4). อุบลราชธานี : ม.ป.ท.

- ศลีนันท์ แฝงสาธุ. (2550). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3. มุกดาหาร : โรงเรียนบ้านแก้งสีบคันเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2555, จาก <http://www.bkschool.info/modules.php?name=AvantGo&op=ReadStory&sid=10>.
- สุนน อมรวีวัฒน์. (2533). สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.